

УДК 343.54

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-3-209-216

Катерина БУРЯК©

кандидат юридичних наук

(Український державний хіміко-технологічний

університет, м. Дніпро, Україна)

СУБ'ЕКТИВНІ ОЗНАКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СІМЕЙНО-ПОБУТОВІЙ СФЕРІ

У статті розкрито суб'єктивні ознаки кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері, визначено особливості суб'єкта й суб'єктивної сторони. Доведено, що одним з найважливіших структурних елементів складу будь-якого кримінального правопорушення є суб'єктивна сторона. Суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення є внутрішнім проявом суспільно небезпечного діяння, що дає уяву про психічні процеси, які відбуваються у свідомості винної особи під час вчинення правопорушення.

Необхідною умовою для притягнення винної особи до кримінальної відповідальності за кримінальне правопорушення в сімейно-побутовій сфері є встановлення відповідних ознак суб'єктивної сторони. Суб'єктивну сторону характеризують дві групи юридичних ознак: обов'язкові й факультативні. До обов'язкових ознак належить вина, до факультативних – мотив та мета. Визначено форми вини, її зміст, мотиви вчинення зазначених кримінальних правопорушень. Охарактеризовано особливості суб'єкта досліджуваного виду кримінальних правопорушень. Окрему увагу надано з'ясуванню ставленню особи до вчиненого діяння та її вплив на кваліфікацію злочину.

Ключові слова: вина, сім'я та неповнолітні, кримінальне правопорушення, мета, мотив, прями́й умисел, суб'єкт злочину, суб'єктивна сторона, потерпілий, Кримінальний кодекс України.

Постановка проблеми. Оскільки проблема сімейні відносини завжди викликала багато дискусій, і особливо в наш час, ми в цій статті поставили завдання розкрити суб'єктивні ознаки кримінальних правопорушень, які вчиняються кривдником (кривдницею) у сімейно-побутовій сфері. Водночас визначаючи актуальність зазначеної проблеми, варто було б виокремити особливості суб'єкта й суб'єктивної сторони злочину і кримінального проступку, вчинених у сімейно-побутовій сфері.

Сім'я є першоосновою суспільства, соціумом для реалізації природних потреб її членів, саме в сім'ї зароджуються і формуються мотиви поведінки особистості. Ця аксіома підтверджується усім ходом генези людської цивілізації.

Військові дії в Україні, їх масштаби, глибина та наслідки негативно позначилися на становищі українських сімей, які опинилися на грані кризи і значною мірою втратили здатність виконувати свої основні функції. Відповідно, що не могли не загостритися негативні процеси, які знаходять вияв у значному зростанні сімейно-побутової злочинності та її суспільної небезпеки.

Зважаючи на рівень суспільної небезпеки таких злочинів і кримінальних проступків, правоохоронні органи виконують важливе завдання щодо протидії та запобігання досліджуваному виду кримінальних правопорушень. Застосування кримінального законодавства за кримінальні правопорушення в сімейно-побутовій сфері, враховуючи особливості їх суб'єктивних ознак, має низку складних питань. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба розглянути суб'єктивні ознаки кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері, з урахуванням наукових публікацій і практичного застосування до кривдника (кривдниці) відповідного покарання, передбаченого кримінальним кодексом України.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. У теорії кримінального права питання відповідальності за кримінальні правопорушення у сімейно-побутовій сфері досліджували такі вчені-правники: І. Богатирьов,

© К. Буряк, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6265-9706>

industry_econom@udhtu.edu.ua

О. Богатирьова, В. Грищук, В. Голіна, О. Гумін, С. Денисов, О. Дудоров, О. Костенко, В. Кузнецов, О. Литвинов, С. Лихова, М. Мельник, В. Навроцький, Є. Назимко, В. Туляков, М. Хавронюк, В. Шаблистий, В. Шакун тощо.

На рівні дисертаційних досліджень вагомий внесок у вивчення цієї проблематики зробили: І. Бандурка, О. Беспаль, А. Брайлівська, В. Гальцова, Б. Головкін, О. Белова, А. Блага, О. Бойко, Д. Євтєєва, О. Зазимко, О. Ковальова, О. Коломонець, Л. Крижна, М. Кузнецов, Н. Лесько, С. Морозюк, Ю. Приколотіна, С. Романцев, Л. Самарай, М. Самченко, О. Тавлуй тощо.

Високо оцінюючи внесок дослідників у розробку теоретичних і прикладних аспектів проблем протидії кримінальним правопорушенням у сімейно-побутовій сфері, треба вказати на те, що в цей час, як і раніше, в науці відсутнє єдине розуміння з низки питань, принципово важливих для встановлення та реалізації кримінальної відповідальності за цей вид правопорушень. Аналіз елементів складу цих кримінальних правопорушень також є дуже актуальним.

Окрему групу таких елементів утворюють суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, до яких належать суб'єкт та суб'єктивна сторона. Ці ознаки є дуже важливими через те, що кваліфікація кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері відбувається саме з урахуванням їх специфіки.

Метою наукової статті є дослідження суб'єктивних ознак кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері через призму кримінально-правових аспектів відповідальності за кримінальні правопорушення.

Виклад основного матеріалу. Починаючи дослідження суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері треба зауважити, що суб'єктивна сторона в кримінальному праві має важливе значення. Як складова частина підстави кримінальної відповідальності, вона дозволяє відмежувати злочинне діяння від незлочинного. Адже не є злочином спричинення суспільно небезпечних наслідків за відсутності вини.

Під суб'єктивною стороною складу кримінального правопорушення у науці кримінального права розуміють категорію, що характеризує внутрішню сторону кримінального правопорушення та виражає психічне ставлення особи до вчиненого суспільно небезпечного діяння (дії або бездіяльності) та його суспільно небезпечних наслідків [1].

Як зауважують автори навчального посібника «Практикум з кримінального права України (Загальна частина)» (за заг. ред. В. Шаблисто), значення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення зводиться до того, що: вона є елементом складу злочину або кримінального проступку і входить до підстави кримінальної відповідальності; ознаки суб'єктивної сторони визначають суспільну небезпечність кримінального правопорушення; від визначення її ознак залежить правильна кваліфікація злочину або кримінального проступку; вона допомагає розмежувати кримінальні правопорушення, а також відмежувати кримінальні правопорушення від інших правопорушень [2, с. 155].

Для притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, необхідним є встановлення відповідних ознак суб'єктивної сторони. Правильне встановлення форми вини та особливостей інших ознак суб'єктивної сторони того чи іншого кримінального правопорушення проти сім'ї має велике теоретичне і практичне значення, оскільки може впливати на відмежування кримінально караної поведінки від правомірної, бути підставою для індивідуалізації покарання за діяння, які можуть бути вчиненими як умисно, так і з необережності [3].

У кримінальному праві в загальноприйнятому розумінні суб'єктивна сторона кримінального правопорушення структурно складається з двох груп юридичних ознак: обов'язкових та факультативних. До обов'язкових ознак належить вина, до факультативних – мотив та мета [4–7].

У ст. 62 Конституції України зазначено, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Тож відсутність вини виключає суб'єктивну сторону і свідчить про відсутність складу кримінального правопорушення.

Соціальна сутність вини полягає в негативному ставленні суб'єкта до суспільних відносин, що становлять основний безпосередній об'єкт. Основною характеристикою вини є її форма. Остання визначається закріпленням у законі співвідношенням психічних

елементів (свідомість і воля), які утворюють зміст вини, тобто відмінностями в інтенсивності та визначеності інтелектуальних та вольових процесів, наявних у психіці суб'єкта кримінального правопорушення [4].

Згідно зі ст. 24, 25 Кримінального кодексу України (далі – КК України) вина може бути виражена у формі умислу або необережності. Водночас у науці виділяють ще змішану (складну, подвійну) форму вини, яка поєднує ознаки як умислу, так і необережності.

Не вдаючись до глибокого змістовного аналізу змісту обов'язкових та факультативних ознак суб'єктивної сторони, відразу ж відмітимо, що вивчення диспозиції статей КК України, які встановлюють відповідальність за кримінальні правопорушення в сімейно-побутовій сфері, не містять прямої вказівки на форму вини. Тому питання визначення форми вини вирішується шляхом аналізу суб'єктивних ознак складів цих кримінальних правопорушень.

Такий аналіз свідчить, що більшість простих складів кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері вчиняються з прямим умислом (ст. 126-1, ст. 148, ст. 150, ст. 150-1, ст. 151-2, ст. 155, ст. 156, ст. 156-1, ст. 164, ст. 165, ст. 167, ст. 168, ст. 169, ст. 301-2, ст. 304, ст. 323, ст. 324 КК України). Прямий умисел містить у собі інтелектуальну ознаку (усвідомлення суспільно небезпечного характеру свого діяння) і вольову ознаку (бажання вчинити саме ці дії).

Переважає більшість цих кримінальних правопорушень характеризуються формальним складом. Додатковим підтвердженням виключно умисного характеру окремих кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері є вказівка на «злісність» як обов'язкової ознаки таких діянь (ухилення від сплати аліментів на утримання дітей, ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків). Також підтверджувати умисність дій може вказівка на корисливі мету та мотиви того чи іншого діяння (зловживання опікунськими правами) [8].

Окремо треба звернути увагу на кримінальні правопорушення в сімейно-побутовій сфері, основний склад яких сформульований як формальний та його ознакою є вина у формі прямого умислу, а кваліфікований (особливо кваліфікований) передбачає настання суспільно небезпечних наслідків і може характеризуватися або умисною, або подвійною формою вини. Йдеться про спричинення істотної шкоди для здоров'я, фізичного розвитку або освітнього рівня дитини при експлуатації дітей (ч. 2 ст. 150 КК України), спричинення безплідності чи інших тяжких наслідків при статевих зносинах з особою, яка не досягла статевої зрілості (ч. 2 ст. 155 КК України), розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ч. 2 ст. 168 КК України), незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) (ч. 2 ст. 169 КК України), спонукання неповнолітніх до застосування допінгу (ч. 3 ст. 323 КК України) тощо [8].

Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері, основний склад яких є матеріальним, може характеризуватися необережною або умисною формою вини: неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей (ст. 137 КК України), злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК України).

Вина у зазначених кримінальних правопорушеннях передбачає певне ставлення особи як діяння (дії або бездіяльності), так і до його суспільно небезпечних наслідків. Тому ці діяння характеризуються як такі, що можуть бути вчиненими або виключно через необережність [9, с. 324], або з необережною чи змішаною формою вини [10, с. 408].

Однак є і інша позиція. На думку О. Белової, конструкція змішаної форми вини до вказаних кримінальних правопорушень застосовуватися не повинна, оскільки вона призводить до штучного розриву між складовими інтелектуального та вольового моменту умислу та необережності, а також не відповідає чинному кримінальному законодавству [11].

Факультативними ознаками суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення є мотив та мета. Верховний Суд України у п. 3 Постанови «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24.10.2003 №7 наголосив, що визначаючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, суди з-поміж іншого повинні виходити з особливостей конкретного злочину, зокрема форми вини, мотиву і мети його вчинення [12].

Навіть якщо мотив та мета кримінального правопорушення прямо не передбачені в КК України, їх встановлення має значення для визначення рівня інтенсивності кримінально-правового впливу на винну особу.

Також серед кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері присутні

склади злочинів, у яких обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони виділяють спеціальний мотив і мету: «Підміна дитини» (ст. 148 КК України), «Незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння)» (ст. 169 КК України).

Під мотивом у кримінальному праві розуміють такі зумовлені домінуючими на час вчинення злочину інтересами і потребами особи внутрішні спонукання, які викликають у нього рішучість вчинити злочин і керують ним у процесі вчинення злочинного діяння. Поведінка людини в конкретній ситуації мотивується не будь-якими або всіма можливими її мотивами, а тим більш сильним мотивом у їх ієрархії, який за даних умов найбільш за все пов'язаний з перспективою досягнення відповідного цільового стану. Такий мотив активізується, стає дієвим [13, с. 79]. А. Савченко пропонує визначити мотив кримінального правопорушення як інтегральне психічне утворення, яке спонукає особу до вчинення суспільно небезпечного діяння та є його підставою [14, с. 14].

Мотиви класифікуються на низькі (корисливий, помсти, хуліганський) та такі, що не мають властивостей низьких (цікавість, альтруїзм тощо) [15, с. 201].

До низьких мотивів вчинення можна віднести: 1) егоїзм (особа зловживає спиртними напоями, переймається лише про їх здобуття, не працює, не займається пошуком роботи для того, щоб мати можливість забезпечити сім'ю); 2) байдужість до долі потерпілого (особу взагалі не цікавить процес існування, зростання та розвитку дитини); 3) неприязнь до іншого з батьків дитини [16].

Судова практика свідчить, що часто кримінальні правопорушення в сімейно-побутовій сфері вчиняються з мотивів небажання обтяжувати себе доглядом за дитиною, на ґрунті зловживання спиртними напоями та наркотичними речовинами тощо.

Серед мотивів, що не мають властивостей низьких, можна виділити: відсутність кровного споріднення з потерпілим (наприклад, після усиновлення дитини у батька не виникло батьківських почуттів до неї, він сприймає її чужою); релігійні переконання; бажання кращої долі потерпілому (мати перевела дитину на вегетаріанський спосіб харчування, оскільки вважала його корисним, але в організм дитини не потрапляло достатньо поживних речовин) тощо [16].

Проте домінуючим серед мотивів вчинення кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері є корисливий мотив (ст. 148, ст. 169 КК України).

А. Зелінський під корисливим мотивом розуміє «прагнення задовільнити будь-яку індивідуальну життєву потребу шляхом свідомого протиправного, забороненого кримінальним законом, заволодіння чужим майном чи майновими правами, які не належать винному, або шляхом звільнення від майнових обов'язків та скорочення витрат» [17, с. 156]. Наприклад, корисливий мотив може бути як під час незаконної посередницької діяльності, так і під час інших незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння), опіки (піклування), передачі дитини на виховання в сім'ю громадян України [18].

Мета має велике значення для встановлення кримінальної відповідальності. По-перше, мета може безпосередньо передбачатися як обов'язкова ознака складу кримінального правопорушення у відповідній статті Особливої частини КК. По-друге, мета може мати факультативне значення та бути обставиною, що обтяжує або пом'якшує покарання, впливає на ступінь тяжкості кримінального правопорушення та суспільну небезпеку особи винного, а через це повинна враховуватися під час індивідуалізації покарання [19, с. 125].

Мета як ознака суб'єктивної сторони передбачена ст. 167 КК України («Зловживання опікунськими правами») як кримінально каране використання опіки чи піклування з корисливою метою на шкоду підопічному. Винна особа прагне отримати вигоду майнового характеру за рахунок потерпілого.

Суб'єкт є обов'язковим елементом складу будь-якого кримінального правопорушення. Згідно з ч. 1 ст. 18 КК України суб'єктом визнається фізична осудна особа, що вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Для суб'єкта характерні такі обов'язкові ознаки, як осудність, фізична особа, досягнення певного віку.

Суб'єкта кримінального правопорушення, що має вказані ознаки, називають загальним [15, с. 166].

У науці кримінального права виділяється також суб'єкт спеціальний, який, крім загальних (обов'язкових) ознак, наділений додатковими, що передбачені у статті Особливої частини КК України [20, с. 66]. У науковій літературі зазначається, що таким

суб'єктом кримінального правопорушення може бути «особа, наділена кримінальним законом особливими (спеціальними) властивостями (ознаками), які характеризують, наприклад, її правовий стан: громадянин України – ст. 111 або іноземець – ст. 113; службове становище – ст. 364; родинні відносини, наприклад, мати – ст. 117, батько або мати – ч. 2 ст. 155, батьки – ст. 166; колишню антисоціальну діяльність, наприклад, судимість – ч. 2 ст. 133 тощо» [21, с. 45].

Ці ознаки можуть бути прямо вказані у законі або безпосередньо впливати з його тлумачення. Наприклад, у ст. 166 КК України міститься вказівка на спеціальних суб'єктів цього злочину – це батьки, опікуни та піклувальники, на яких покладено обов'язки по догляду за дитиною або недієздатною, обмежено дієздатною особою. Додатковою (спеціальною) ознакою перерахованих суб'єктів є їх соціальна роль, яка полягає у тому, що на особу законом покладено обов'язки по догляду за дитиною або повнолітньою особою, визнаною недієздатною або обмежено дієздатною. Також винна особа повинна перебувати у відносинах сімейного характеру з потерпілими.

Аналіз складів кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері показує, що законодавець передбачає їх вчинення як загальним, так і спеціальним суб'єктом. Тож загальний суб'єкт, тобто фізична осудна особа, що досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, може бути суб'єктом: ст. 148, ст. 150, ст. 151-2, ст. 155, ст. 156, ст. 156-1, ст. 168, ст. 169, ч. 3 ст. 301-1, ст. 301-2, ст. 304 КК України [8].

Спеціальними суб'єктами кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері є:

особи, які є членами сім'ї та на яких сімейним законодавством покладено певні сімейні обов'язки, а також особи, що виконують професійні або службові обов'язки із забезпечення належного існування сімейних відносин та відносин щодо нормального розвитку неповнолітніх;

особи, яким на момент вчинення посягання виповнилось 18 років, а також особи, які раніше вчиняли такі кримінально карані діяння та (або) були судимі за їх вчинення;

члени сім'ї – батько, мати дитини, а також її усиновителі – при ухиленні від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 КК України); повнолітні дочка, син – при ухиленні від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків (ст. 165 КК України); батьки, опікуни чи піклувальники – при злісному невиконанні обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК України);

близькі родичі, особа, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього – у кваліфікованих складах статевих зносинах з особою, яка не досягла статевої зрілості (ч. 2 ст. 155 КК України) та розбещення неповнолітніх (ч. 2 ст. 156 КК України);

опікуни чи піклувальники – при зловживанні опікунськими правами (ст. 167 КК України) [8].

Незважаючи на те, що в законі прямо визначено коло суб'єктів, у науці це питання є предметом дискусії. Наприклад, А. Бабій, О. Бантишев буквально тлумачать диспозицію статті у ст. 166 КК України та відносять до суб'єктів лише батьків, опікунів та піклувальників. До цього переліку додають усиновителів П. Андрушко, К. Голдзінський, І. Зінченко, М. Мельник, О. Семенюк.

Крім батьків, опікунів та піклувальників, до суб'єктів цього злочину О. Белова відносить ще і патронатних вихователів. Широке коло суб'єктів пропонують М. Гнетнев, О. Готін та М. Мазур, а саме: батьки, усиновителі, опікуни, піклувальники, службові особи органу опіки та піклування, працівники чи посадові особи закладів охорони здоров'я, навчальних закладів або закладів соціального захисту населення, прийомні батьки, патронатні вихователі, батьки-вихователі дитячого будинку сімейного типу. Водночас І. Сингаївська до суб'єктів цього злочину відносить: батьків, усиновителів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, патронатних вихователів, батьків-вихователів, фактичних вихователів, вітчимів або мачух [16].

Треба зазначити, що встановлення усіх ознак суб'єкта кримінального правопорушення в сімейно-побутовій сфері має суттєве значення для кваліфікації діяння за відповідною статтею КК України та визначення міри покарання особі, винній у вчиненні цього злочину.

Висновки. Наведений вище аналіз суб'єктивних ознак кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері дозволяє зробити такі висновки:

1. На сьогодні залишається дискусійним питання визначення вини в

кримінальних правопорушеннях у сімейно-побутовій сфері з формальним складом. КК України визначає зміст лише кримінальних правопорушень з матеріальним складом (щодо суспільно небезпечного діяння та наслідків). Питання визначення змісту вини у кримінальних правопорушеннях з формальним складом залишається неврегульованим.

2. Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері може характеризуватися: 1) прямим умислом щодо самого діяння, 2) умислом щодо діяння та наслідків, 3) умислом щодо діяння та необережною формою вини щодо наслідків, 4) необережною формою вини. На підставі цього в кримінальному праві під час характеристики форми вини в разі вчинення кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері сформувався три підходи: 1) змішана; 2) як змішана, так і умисна; 3) умисна або необережна.

3. Мотив та мета є факультативними ознаками суб'єктивної сторони переважної більшості кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері. Мотиви поділяють на дві групи: низькі (егоїзм; байдужість до долі потерпілого; неприязнь до іншого з батьків дитини) та такі, що не мають властивостей низьких мотивів (відсутність кровного споріднення з потерпілим; релігійні переконання; бажання кращої долі потерпілому).

Список використаних джерел

1. Васильєв А. Суб'єктивна сторона злочину. Кримінологічний довідник / за наук. ред. О. Бандурки; за заг. ред. О. Джузі та О. Литвинова: довідкове видання. Харків : Діса плюс, 2013. С. 329–331.
2. Ведмідський О., Людвік В., Примаченко В. Практикум з кримінального права України (Загальна частина) : навч. посіб. / за заг. ред. В. Шаблістого. Дніпро : ДДУВС, 2017. 352 с.
3. Воробей П. Теорія і практика кримінально-правового ставлення в вини : монографія. Київ : Вид-во Нац. акад. внутр. справ Укр., 1997. 183 с.
4. Грищук В. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 666 с.
5. Митрофанов І. Загальна частина кримінального права України : навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2015. 576 с.
6. Фріс П. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Одеса : Фенікс, 2017. 468 с.
7. Шаблістий В., Коломієць В. Тілесне ушкодження як злочин проти життя та здоров'я людини за кримінальним правом України : монографія. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2017. 164 с.
8. Сікан О. Сім'я як об'єкт кримінально-правової охорони : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. ун-т «Одеськ. юрид. акад.». Одеса, 2023. 18 с.
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / за ред. М. Мельника, М. Хавронюка. Київ : АСК, 2002. 1104 с.
10. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Сташиса, В. Тація. Київ : ІнЮре, 2003. 1196 с.
11. Белова О. Кримінально-правова характеристика системи злочинів проти сім'ї та неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2006. 18 с.
12. Алфьоров С., Людвік В., Примаченко В. та ін. Збірник нормативно-правових актів Верховного Суду України (у кримінальних справах): інформаційно-довідкове видання / за заг. ред. В. Шаблістого. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2013. 324 с.
13. Вереша Р. Умисел і його види (коментар до ст. 24 КК України). *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 3. С. 73–78.
14. Савченко А. Мотив і мотивація злочину. Київ : Атіка, 2002. 144 с.
15. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / за ред. В. Тація, В. Тютюгіна, В. Борисова. Харків : Право, 2020. 584 с.
16. Філіпенко В. Р. Суб'єкт злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК України). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2021. № 68 (2021). С. 230–235.
17. Зелінський А. Кримінологія : навч. посіб. Харків : Рубікон, 2000. 240 с.
18. Тавлуй О. Суб'єктивна сторона складу злочину, передбаченого статтею 169 Кримінального кодексу України. *Юридична Україна*. 2012. № 12. С. 112–116.
19. Тучков С. Підроблення як спосіб вчинення злочину : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : НАВС, 2005. 219 с.
20. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. Джузі, А. Савченка, В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
21. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / відп. ред. Є. Стрельцов. Харків : Одісей, 2012. 904 с.

Надійшла до редакції 08.09.2023

References

1. Vasyliiev, A. (2013) Subiektyvna storona zlochyntu. Kryminolohichnyi dovidnyk [The subjective side of the crime. Criminological handbook] / za nauk. red. O. Bandurky; za zah. red. O. Dzhuzhi ta O. Lytvynova: dovidkove vydannia. Kharkiv : Disa plus, pp. 329–331. [in Ukr.].
2. Vedmidnyi, O., Liudvik, V., Prymachenko, V. (2017) Praktykum z kryminalnoho prava Ukrainy (Zahalna chastyna) [Workshop on criminal law of Ukraine (General part)] : navch. posib. / za zah. red. V. Shablystoho. Dnipro : DDUVS, 352 p. [in Ukr.].
3. Vorobei, P. (1997) Teoriiia i praktyka kryminalno-pravovoho stavlennia v vynu [Theory and practice of the criminal law attitude to blame] : monohrafiia. Kyiv : Vyd-vo Nats. akad. vnutr. sprav Ukr., 183 p. [in Ukr.].
4. Hryshchuk, V. (2016) Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna [Criminal law of Ukraine. General part] : navch. posib. Lviv, 666 p. [in Ukr.].
5. Mytrofanov, I. (2015) Zahalna chastyna kryminalnoho prava Ukrainy [The general part of the criminal law of Ukraine] : navch. posib. Odesa : Feniks, 576 p. [in Ukr.].
6. Fris, P. (2017) Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna [Criminal law of Ukraine. General part] : pidruchnyk. Odesa : Feniks, 468 p. [in Ukr.].
7. Shablysty, V., Kolomiets, V. (2017) Tilesne ushkozhdzhennia yak zlochynt proty zhyttia ta zdorovia liudyny za kryminalnym pravom Ukrainy [Bodily injury as a crime against human life and health under the criminal law of Ukraine] : monohrafiia. Dnipro : Vydavets Bila K. O., 164 p. [in Ukr.].
8. Sikan, O. (2023) Simia yak ob'iekt kryminalno-pravovoi okhorony [The family as an object of criminal law protection] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08 / Nats. Un-t "Odesk. yuryd. akad.". Odesa, 18 p. [in Ukr.].
9. Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 roku [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine dated April 5, 2001] / za red. M. Melnyka, M. Khavroniuka. Kyiv : ASK, 2002. 1104 p. [in Ukr.].
10. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar [Criminal Code of Ukraine: Scientific and practical commentary] / za zah. red. V. Stashysa, V. Tatsiia. Kyiv : InYure, 2003. 1196 p. [in Ukr.].
11. Belova, O. (2006) Kryminalno-pravova kharakterystyka systemy zlochyntiv proty simi ta nepovnolitnykh [Criminal law characteristics of the system of crimes against the family and minors] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08 / In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. Kyiv, 18 p. [in Ukr.].
12. Alfyorov, S., Liudvik, V., Prymachenko, V et al. Zbirnyk normatyvno-pravovykh aktiv Verkhovnoho Sudu Ukrainy (u kryminalnykh spravakh): informatsiino-dovidkove vydannia [Collection of legal acts of the Supreme Court of Ukraine (in criminal cases): information and reference edition] / za zah. red. V. Shablystoho. Dnipropetrovsk : DDUVS, 2013. 324 p. [in Ukr.].
13. Veresha, R. (2010) Umysel i yoho vydy (komentar do st. 24 KK Ukrainy) [Intent and its types (commentary on Article 24 of the Criminal Code of Ukraine)]. *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy*. № 3, pp. 73–78. [in Ukr.].
14. Savchenko, A. (2002) Motyv i motyvatsiia zlochyntu [Motive and motivation of the crime]. Kyiv : Atika, 144 p. [in Ukr.].
15. Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna [Criminal law of Ukraine: General part] : pidruchnyk / za red. V. Tatsiia, V. Tiutiuhina, V. Borysova. Kharkiv : Pravo, 2020. 584 p. [in Ukr.].
16. Filipenko, V. R. (2021) Subiekt zlisnogo nevykonannia oboviazkiv po dohliadu za dytynoiu abo za osoboio, shchodo yakoi vstanovlena opika chy pikluvannia (st. 166 KK Ukrainy) [The subject of malicious non-fulfilment of duties to care for a child or a person for whom guardianship or guardianship has been established (Article 166 of the Criminal Code of Ukraine)]. *Naukovi visnyk Uzhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii : Pravo*. № 68, pp. 230–235. [in Ukr.].
17. Zelinskyi, A. (2000) Kryminolohiia [Criminology] : navch. posib. Kharkiv : Rubikon, 240 p. [in Ukr.].
18. Tavlui, O. (2012) Subiektyvna storona skladu zlochyntu, peredbachenoho statteiu 169 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [The subjective aspect of the composition of the crime provided for in Article 169 of the Criminal Code of Ukraine]. *Yurydychna Ukraina*. № 12, pp. 112–116. [in Ukr.].
19. Tuchkov, S. (2005) Pidroblennia yak sposib vchynennia zlochyntu [Forgery as a way of committing a crime] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv : NAVS, 219 p. [in Ukr.].
20. Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine] / za zah. red. O. Dzhuzhi, A. Savchenka, V. Chernieia. Kyiv : Yurinkom Inter, 2018. 1104 p. [in Ukr.].
21. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: naukovo-praktychnyi komentar [The Criminal Code of Ukraine: a scientific and practical commentary] / vidp. red. Ye. Streltsov. Kharkiv : Odyssei, 2012. 904 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Kateryna Buriak. Subjective signs of criminal offenses in the family and domestic sphere.

The article describes the subjective signs of criminal offenses in the family and household sphere, defines the features of the subject and the subjective side.

An important element of the composition of any criminal offense is the subjective side. The subjective side of the composition of a criminal offense is an internal manifestation of a socially dangerous act, which gives an idea of the mental processes that occur in the mind of the guilty person during the commission of the offense.

A necessary condition for bringing the guilty person to criminal responsibility for a criminal offense in the family and domestic sphere is the establishment of relevant signs of the subjective part.

The subjective side contains two groups of legal features: mandatory and optional. Mandatory features include guilt, optional features include motive and purpose. The author defines the forms of guilt, its content, motives for committing the specified criminal offenses.

The peculiarities of the subject of the investigated type of criminal offenses are characterized. Particular attention is paid to clarifying the attitude of the person to the committed act and its influence on the assessment of the crime.

Keywords: *guilt, family and minors, criminal offense, goal, motive, direct intent, subject of the crime, subjective party, victim, Criminal Code of Ukraine.*

УДК 343.85

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-3-216-221

Дмитро КОЛОДЧИН©

кандидат юридичних наук

(ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», м. Київ, Україна)

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ОКРЕМИХ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ З ПРАВ І СВОБОД ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ КРІЗЬ ПРИЗМУ РЕЖИМУ

У статті досліджено імплементацію міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі крізь призму режиму відбування засудженими кримінального покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Розкрито поняття режиму і вказана його роль у забезпеченні прав і свобод засуджених. Визначено практичні заходи щодо захисту правового статусу засуджених в умовах відбування покарання.

Підсумовуючи імплементацію міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі, констатовано, що сприйняття режиму як відносно самостійного засобу виправного впливу на засуджених видається дещо спрощеним, оскільки режим створює усі складники системи виконання та відбування покарання і суттєво впливає на стан прав і свобод засуджених у місцях несвободи.

Ключові слова: *імплементація, міжнародні стандарти, права і свободи, засуджених, покарання, режим.*

Постановка проблеми. Імплементація міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі є лише першим кроком на шляху реформування пенітенціарної системи України. Тому в цій статті ми повинні проаналізувати міжнародні стандарти та окремі види прав і свобод засуджених, а також визначитися з тим, що зроблено Міністерством юстиції України як правонаступником Державної пенітенціарної служби України щодо реального забезпечення правового статусу засуджених у місцях несвободи.

Міжнародні стандарти з прав і свобод людини щодо засуджених значною мірою конкретизовані у Мінімальних стандартних правилах ООН щодо поводження з ув'язненими (Правилах Нельсона Мандели) [1] (далі – МСП) та дещо модернізованому регіональному міжнародному правовому документі – Європейських пенітенціарних правилах [2] (далі – ЄПП). Другий документ розглядається як європейський варіант першого документа. Оскільки два зазначених документа базуються на міжнародних стандартах з прав людини загального характеру, саме вони стануть предметом нашого

© Д. Колодчин, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0820-4409>

kolodchin005@ukr.net